

Hogyan használom

a Máté passió című filmet Radnóti Miklós: Töredék ének tanításához

Radnóti Miklós költészete az általános iskolában nyolcadik osztályos tananyag. Közvetlenül József Attila után következnek, s a heti 2 irodalomórát alapul véve kb. három hétig tanítjuk. Versei közül a Himnusz a békéről, az Első ecloga, a Nem tudhatom, a Töredék, a Levél a hitveshez szerepelnek.

Ezek a versek Radnóti életének meghatározó élményéből fakadnak, s döbbenetes képet festenek arról a korról, amelyet József Attila még csak megsejtett, amelyről csak félelmét fogalmazta meg. (Gondolok itt például a Levegőt című költeményére, amelyet az előző órákon tanulnak a nyolcadikosok.)

Radnóti is megfogalmazta ezt a félelmét:

"... ott az a tölgy él; tudja kivágják, s rajta fehérik
bár a kereszt, mely jelzi, hogy arra fog irtani holnap
már a favágó, – várja, de addig is új levelet
hajt."
(Első ecloga)

Ezt a versét 1938-ban írta, s szinte előre jóslja a szégyenletes "találmányt", a sárga csillagot. Már ekkor beszélni kell a fasizmusról, és szörnyűséges velejárójáról, az antiszemitizmusról. Ezt viszont már csak nagyon jól felkészült tanár tudja igazán elfogadhatóan a nyolcadikos kamaszoknak elmondani.

S mi van akkor, ha az a tanár nem eléggé felkészült? Mi van akkor, ha csak betanult "szöveget" mond el, hisz legtöbbjének ma már nincs közvetlen élménye arról a korról... De ha van is, tudja-e eléggé sokkoló hatással érzékelteni? (Mint ahogyan például a Töredék című vers.) Mert nagyon félő, hogy nem a kellő hatása lesz ennek a költészetnek a mostani 14-15 éves gyerekeknél.

Ezt a döbbenetes, sokkoló hatást adja meg a Máté passió című film, amely még a 60-as években készült. A filmben mindvégig Johann Sebastian Bach zenéje szól, s hozzá a kort dokumentáló fényképfelvételek sora árad, szünni nem akaró ritmusban. Állóképek mindezek, de a néző nem is gondol arra, hogy lényegében "antifilm" lát, hisz nincs benne "mozgóképek". Bach zenéjével ezek a képek lenyűgözőek, megfogják az ember minden gondolatát, nincs az a szó, amely ezt a látványt s ezt a zenét túl tudná szárnyalni. Talán csak egy: ez pedig Radnóti Töredékje.

S itt kapcsolódik össze a film a költeménnyel. A kettő együtt tudja adni a teljes élményt – a film képei tudatosítják a vers gyönyörű, érzelmekkel teli sorait, s az óra után nem kell "tananyagként" magyarázni, mi a fasizmus, mi az antiszemitizmus, mi a holocaust.

Már több osztályban vetítettem ezt a filmet a vers bemutatása előtt, voltak közöttük jobb és kevésbé jó osztályok. Számomra is meglepetés volt például egy különösen nehezen kezelhető kamaszfiúkból álló "társaság", akiket miután meglátták az osztályteremben a vetítógépet, különös jókedv öntött el. Gondolták: "jó kis mozizás lesz irodalomóra helyett!" Aztán elkezdődött a film. Az első percben, amikor csak a festmények voltak láthatók, közülük néhány még megpróbálkozott a látottak kommentálásával, de aztán csend lett, döbbszent csend. Mert amit láttak, az nem hasonlított az általuk ismert horrorra. Mert ezek a képek a megrendezetlen Élet képei voltak. A többnyire amatőr felvételekből a valóság sugárzott, érződött, hogy az ott látható szereplők nem filmrendező által beállított színészek, hanem a szörnyűségeket elszenvedő valódi emberek voltak.

A tanítási óra, amelyen a filmet felhasználom, a következő képpen zajlik:

– először lemezzről rövid részletet mutatok be J. S. Bach Máté passiójának zárótételéből. Erre a megindítóan szép zenére azért van szükség, mert a film is ezzel zárul; s a zene erősíti majd azt a katarzist, amelyet az egész film után érez a néző. Ezzel a zenei illusztrációval néhány információt is adunk a zeneműről, hiszen ennek az ismerete is szükséges a teljes élményhez.

A zenemű ismertetése után röviden beszélek a film témájáról, a történelmi tényekről: Hitler hatalomrajutásáról, az antiszemitizmus fokozódásáról a holocaustról. Előre felhívom a figyelmet a filmben látható néhány különösen döbbenetes képre: például a feltartott kezű kislányra, aki mögött lövésre tartott puskával ott a német katona...

Ezt követi a filmvetítés. Itt a tanár a háttérbe kerül, hisz szerepét átveszi a filmvásznon. A videónál valószínűleg hatásosabb a vetítés, hiszen a képek nagyobbak, s a besötétített terem

nem ad lehetőséget a figyelemelterelődésre. A vetítés után azonnal következhet a Törödék bemutatása. A benne szereplő szavak most más súlyos értelmet kapnak. Most már nem irodalomórán "leadott" tananyag lesz ez a vers, most már a Radnóti által átélt rettenet, szorongás teljességgel érthető és érezhető lesz a tanulók számára is. A film és a vers együttes élménye után egészen más hatásokkal beszélhetünk ezután az itt-ott feltűnő jelenlegi antiszemitizmusról is, rámutatva arra, hogy ez csak a *félművelt* (vagy egészen műveletlen), alacsony intelligenciájú emberek gondolkodásában tud gyökeret eresztetni. Mint ahogy párhuzamba lehet állítani egyes, Magyarországgal *szomszédos országokban* tapasztalható *magyarokat gyűlölő (és üldöző)* jelenségekkel is, amelyek hasonló jellegzetességeket mutatnak.

A leírtakból látható: itt nincs szükség kicentizett, vázlatpontokra szedhető módszertani lépésekre. A vers előtt le kell vetíteni a filmet, majd be kell mutatni a verset, s utána mindaz, amit csak a műalkotások adni tudnak gondolatban, művészi élményben, jellemformálásban, azt e két mű (plusz J. S. Bach zenéje) önmagában is megadja a tanulóknak. (A film – Pasolini: Máté evangéliuma – a Megyei Filmtárakban megtalálható, kikölcsönözhető.)

Pasolini: Máté evangéliuma (olasz, ff).

PÉTER M. LÁSZLÓ

Mit, miért és hogyan? *A Kőműves Kelemen a Nemzeti Színházban*

"Szabad-e ölni, embert ölni, gyilkolni, hogy álljon a vár?" Amikor tíz évvel ezelőtt Kőműves Kelemen a Pesti Színház színpadán feltette a kérdést, a fennálló társadalmi forma létjogosultságára kérdezett rá a színi metaforákhoz képest szokatlan nyíltsággal. És kimondta a végítéletet is: "átkozott legyen hát".

De nemcsak a politikai parabola aktualitásának pikantériája tette a bemutatót akkortájt érdekessé. A *Sarkadi Imre* befejezetlen drámájából *Ivánka Csaba* által átdolgozott darab színpadi megvalósítása – bár korántsem volt hibátlan – fontos állomás a hazai zenés produkciók sorában. A megújulás útjait kereső Vígszínház társulata *Marton László* rendezésében a zenés színház sajátos formáját hozta létre. A hagyományos musical műfajával szakító előadás eredeti módon ötvözött zenét, szót, mozgást, táncot.

A rockballada meghatározói voltak *Szörényi Levente* és *Bródy János* magyar népi motívumokat igen érzékenyen sokszor csak utalásként feldolgozó, magas igényű rockdalai és *Novák Ferenc* erőt sugárzó néptáncszínházi koreográfiája, amely a külvilág és a lélek tragédiáit is árnyaltan jelenítette meg. Az előadás képi alapmetaforája szerint a magasba hágó, összefogódzó, majd újra és újra lezuhanó építők a saját testükből próbálták létrehozni – ki hitből, ki pénzből – a művet.

Am miről szól 1992-ben a példázat? Tud-e – és ha igen, miképpen – újat mondani a mai, megváltozott viszonyok között? A Nemzeti Színház előadása elmulasztotta, hogy föltegyen, illetve megválaszoljon néhány olyan kérdést, amely jó esetben minden színházi bemutatót megelőz, illetve indokol.

Az előadás végén leereszkedő és a kőműveseket bezáró fémketrec arra mutat, hogy létrehozói valamiképpen a múlt örökségéről kívánnak szólni. Ezen a meglehetősen szimpla szimbólumon kívül azonban az (díszlettervező: Götz Béla) előadás folyamán semmi nem utal rá, hogy az alkotóknak a darabbal személyes mondanójuk lett volna.

S ha csak egyszerűen arról lenne szó, hogy – a tíz év előtti siker nyomán és a Nemzeti Színház repertoárját színesítendő – elővettek egy várhatóan érdeklődésre számot tartó produkciót, akkor is súlyos a bemutató adósságlistája.

Az előadást a koreográfus *Novák Ferenc* ezúttal rendezőként is jegyzi. Novák nevéhez számos sikeres néptáncszínházi rendezés fűződik, a *Kőműves Kelemen* azonban tánc-koreográfiával ötvözött prózai színház, s mint ilyen, nélkülözhetetlenné teszi a darab különböző rétegeit összefogó színházi rendező közreműködését.

A rendező – a darabértelmezésen kívül – adós marad a határozott színészvezetéssel, s ami ezzel együtt jár: a pontos jelenetszervezéssel. A főszereplő *Sörös Sándor* külsőlegesen eszközökkel, időnként operai pózokba merevedve, nem egyszer a nézőre "kikacsintva" formálja meg Kelemen alakját. Sem a megszállott hőst, sem az elkeseredett áldozatot nem tudja elég erővel